

Оливера Петровић-Томанић¹

Педагошки факултет, Бијељина

Милош Ристић

Андреа Мутапчић

(студенти мастер студија на Педагошком факултету)

дои 10.7251/NS1702067P

удк 371.1::811.111'243

811.111'373

Прегледни рад

ЛЕКСИКА У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Апстракт: Циљ овог рада је да се и наставници и ученици страног језика боље упознају са лексичким системом енглеског језика и препознају важност усвајања нових ријечи у процесу учења новог језика. Питање вокабулара је сагледано и кроз различите теорије и приступе у учењу страног језика, од традиционалог приступа, преко директног и аудиолингвалног метода, па све до комуникативног и лексичког приступа који централну улогу приписује управо лексици. Сагледани су значењски односи међу ријечима (синтагматски и парадигматски), како ученици усвајају вокабулар, стратегије за учење нових ријечи, фактори који утичу на усвајање ријечи и технике које се користе за подучавање значења нових ријечи. Представљени су и резултати истраживања међу студентима о корисности и ефикасности појединих техника за учење нових ријечи.

Кључне речи: нове ријечи, вокабулар, лексички приступ, технике за усвајање нових ријечи.

Увод

Питање учења и усвајања лексике посматрало се на различите начине током протеклих година. Теорије о учењу страног језика су значајно обликовале поглед на ово питање. Традиционални приступ који се углавном заснивао на учењу граматике и преводу подразумијевао је отприлике подједнаку мјеру граматике и вокабулара. За разлику од њега, директни метод и аудиолингвални метод дали су далеко важније мјесто учењу граматичких структура, док је број ријечи које су се користиле на овим курсевима био веома мали. Ишло се толико далеко да се учење ријечи сматрало најлакшим дијелом усвајања страног језика и да му скоро није ни потребно поклањати посебну пажњу у настави. Међутим, седамдесетих година двадесетог вијека са појавом и успјехом комуникативног приступа дошло је и до промјене улоге лексике у процесу учења страног језика. Од тада учење ријечи постаје циљ сам за себе, као и највећи и најважнији задатак који стоји пред учеником страног језика. У уџбеницима се појављују посебна поглавља и вјежбе које се тичу искључиво нових ријечи, а наставни планови и програми почињу добијати нови облик који се више не заснива на граматичким него на лексичким областима и у складу са тим добијају назив лексички планови и програми. Такође, појавио се потпуно нови приступ у настави страног језика под називом лексички приступ (*The Lexical Approach*) чији је творац Мајкл Луис (Lewis, 2002). Сам назив јасно говори да се централна улога у овом приступу даје управо лексици. У својој књизи Луис веома убједљиво представља и теоријске и

---

¹olivera.petrovic@pfb.ues.rs.ba

методичке поставке лексичког приступа и на многим примјерима показује да без правилног разумијевања важности вокабулара нема успјешног учења страног језика.

Лексички систем енглеског језика

Да бисмо боље разумјели процес учења ријечи енглеског језика неопходно је да обратимо пажњу на два аспекта значења. Први аспект се односи на везу између значења и свијета на који се ријечи односе (денотација и конотација), а други укључује значењске односе који постоје међу ријечима (синтагматски и парадигматски односи).

Денотација и конотација

Када се ријеч односи на предмет, радњу или догађај у физичком свијету онда говоримо о денотативном значењу. Они који су нови у учењу језика могу наивно помислити да је задатак учења једноставан – потребно је научити ријечи које се односе на одређене објекте, стања или концепте. Међутим, чак и задатак учења вокабулара који се односи на физичке објекте може бити компликован због чињенице да различити језици на различите начине одражавају свијет и користе различите категорије да би га описали. На примјер, свако људско биће има двије баке, али у енглеском постоји само једна ријеч (осим веома званичних и помало незграпних израза: *'maternal grandmother'* и *'paternal grandmother'*) и за очеву и за мајчину мајку – *'grandmother'*. Исто је и у српском језику. Енглески језик има двије различите ријечи за велике водене површине *'lake'* и *'sea'* (језеро и море), док у шведском језику постоји само једна ријеч *'sjö'* вјероватно због тога што шведска језера имају широке канале до мора и тешко је рећи гдје се језеро завршава а почиње море (Hedge, 2000, стр. 112).

Поред денотације, ученици морају да обрате пажњу и на сложеност конотативног значења. Оно се односи на ставове и осјећања корисника језика када бира одређену ријеч и утицај које они имају на интерпретацију слушаоца или читаоца те ријечи. Ево једног примјера. Дата је група придјева које се користе да се опишу људи, а задатак је да се одлучи који од њих имају позитивну а који негативну асоцијацију. Придјеви су слједећи:

<i>obstinate</i>	<i>energetic</i>	<i>ambitious</i>	<i>stubborn</i>	<i>single-minded</i>
<i>arrogant</i>	<i>confident</i>	<i>opportunistic</i>	<i>reliable</i>	<i>complacent</i>
<i>dogmatic</i>	<i>wise</i>	<i>determined</i>	<i>fanatical</i>	<i>rebellious</i> ²

Неки од њих су недвосмислено позитивни, као рецимо *wise*, док су неки сасвим сигурно негативни, попут *arrogant*. Међутим, код већине придјева значење ће зависити од контекста у коме се употребе и утиска који говорник или писац

---

² тврдоглав	енергетичан	амбициозан	упоран	простодушан
арогантан	самоуверен	користољубив	поуздан	попустљив
догматски	мудар	одлучан	занесен	бунтовнички

жели да остави. Дobar примјер за то је *ambitious*. Конотација произилази из мјешавине културних, политичких, друштвених и историјских извора.

У настави енглеског језика у средњим школама и на факултетима често се занемарује разлика између денотативног и конотативног значења, као и разноврсност тумачења које различита значења носе са собом. У пракси се показало да је веома корисно за ученике да им наставник укаже на конотативно значење у циљном језику кроз обраду различитих текстова. Слична томе била је и реакција студената друге године Одсјека за енглески језик на Слобомир П универзитету у Бијељини. Наиме, они су на часовима *Лексикологије* и *Лексичке семантике* признали да им је много лакше да схвате различита значења и значењске односе тек када постану свјесни овог феномена у матерњем језику.³ Ово је сасвим разумљиво с обзиром да ученици постају свјесни одређених језичких појава у страном језику тек када схвате да их и сами, веома често несвјесно, употребљавају у сопственом језику.

Значењски односи међу ријечима

Значењски односи међу ријечима имају двије димензије које лингвисти често називају осе. Хоризонтална оса представља синтагматске односе – односе између дијелова реченице, док вертикална оса представља парадигматске односе, односно сложене односе који постоје између свих чланова лексичког система. Тако, на примјер, учење енглеског језика подразумијева постепено усвајање ријечи истог значења – синонима, ријечи супротног значења – антонима, и других односа у семантичкој структури.

Синтагматски односи

Синтагматски односи су односи између ријечи које се појављују једна за другом. У енглеском језику постоје ријечи које се веома често појављују заједно, нпр. *a long road, a ripe banana, a savage dog*, и оне се називају колокације (*collocations*). Колокације се могу састојати од различитих врста ријечи, тако да поред наведених колокација које се састоје од придјева и именице имамо и колокације именице и глагола, нпр. *the dog barked*, затим колокације глагола и именице, као *he's picking strawberries*, или колокације које се састоје од именице и садашњег партиципа, тзв. колокације сложенице, као у примјерима *train-spotting* и *bird-watching*. За разлику од њих постоје ријечи које се обично не појављују заједно, нпр. *a tall road, a mature banana* и *a barbaric dog*. Ученици временом схвате некомпатибилност ових придјева и именица, најчешће тако што увиде да се дати придјеви у језику често појављују са другим именицама, нпр. *a tall man, a mature person* и *a barbaric practice*. Како расте знање ученика о прихватљивим колокацијама код њих ће се изградити и разумијевање компатибилности одређених ријечи. Међутим, постоје колокације чије значење није могуће предвидјети на основу значења појединих ријечи у колокацији. Ту је ријеч о

³ Анкетирање спроведено академске 2014/15.

идиоматским изразима који су такође саставни дио говора и писања изворних говорника и због тога морају бити и саставни дио учења језика. У идиоматске изразе спадају двочлани изрази, као нпр. ‘*cloak and dagger*’ и ‘*kith and kin*’, фразални глаголи ‘*stand down*’, ‘*get over*’, фразе ‘*keep smiling*’ или ‘*chin up*’, затим метафоре ‘*donkey’s years*’ и ‘*a pig’s ear*’ и поређења, на примјер ‘*as pleased as Punch*’ и ‘*as thick as two short planks*’.

Сви ови изрази спадају у тзв. лексичке фразе које су за учење енглеског језика од кључног значаја. Познавање управо тих лексичких фраза је основа течности у говору.⁴ У разговору са студентима Филолошког факултета у Слобомиру на часовима *Лексикологије* и *Лексичке семантике* дошло се до сазнања да им учење неповезаних ријечи представља далеко већи проблем од учења лексичких фраза, посебно ако су оне дате у контексту. Исто тако, студенти тврде да дуже памте колокације и идиоматске изразе и да им такве лексичке фразе највише помажу приликом писменог и усменог изражавања на енглеском језику, тачније приликом писања есеја и током говорних вјежбања.⁵ То потврђује Луисову поставку из лексичког приступа учењу страног језика. На основу тога може се закључити да наставници треба да презентују лексичке фразе, а да их ученици усвајају и запамте као комадиће говора.

Парадигматски односи

Лингвисти и даље воде расправу о прецизној категоризацији и именовању односа који постоје међу члановима лексичког система. Најчешће се користе следећи изрази: синонимија, антонимија и хипонимија.

Синонимија

У одређеном контексту једну лингвистичку јединицу можемо замијенити другом а да се не промијени значење реченице. На примјер, у реченици *He answered the question coutreously*, ријеч *coutreously* може се замијенити синонимом *politely* а да се не промијени значење. Међутим, погрешно је мислити да се ријечи могу замијенити у свим контекстима и због тога је и тешко наћи праве синонине јер значење зависи од контекста. Ријечи истог или сличног значења од велике су користи у учењу страног језика: наставници их доста користе за упознавање са новим ријечима и значењима, познавањем синонима може се избјећи проблем понављања у писању и говору и они су одличан начин за грађење богатијег и разноврснијег вокабулара.

Антонимија

У оквиру антонимије постоји више односа који укључују супротно значење. Бинарни антоними се користе за супротности попут *male* и *female*, или

⁴ Ово је једна од основних поставки лексичког приступа у настави енглеског језика.

⁵ Анкетирање спроведено академске 2014/15.

dead и *alive*, које су јасне и искључују једна другу. Затим имамо супротности које подразумијевају једна другу, на примјер *trainer* и *trainee* или *parent* и *child*. Ту су и антоними између којих постоје степени, нпр. ***boiling***, *hot*, *warm*, *lukewarm*, *tepid*, *cool*, *cold* и ***icy*** (када говоримо о води, ова скала се не би могла примјенити за временске прилике).

Хипонимија

Хипонимија је однос у коме једна ријеч укључује друге у оквиру хијерархијског односа, тако да постоје надређене и подређене ријечи (*superordinate and subordinate words*). У хипонимској вези су нпр. ријечи *flower*, *carnation* и *rose*, с тим да су *carnation* и *rose* кохипоними који су подређени термину *flower*.

Да би ученици енглеског језика схватили богатство лексичког система неопходно им је указати на односе који постоје међу члановима тог система. Ученици сами признају да имају далеко више самопоуздања када располажу већим фондом ријечи, када исту појаву могу изразити на различите начине на страном језику, направити поређења и бити прецизнији у изражавању.

Како ученици страног језика усвајају вокабулар

На самом почетку поставља се питање колики број ријечи је потребан да би се могло споразумијевати без већих потешкоћа. Данас се обично чује мишљење да ученике треба што прије „опремити” са 2000 најчешће кориштених ријечи (West in Nunan, 1995, стр. 11). Наравно, ово је само минимум или почетни ниво.⁶ Велики број истраживача тврди да тај основни вокабулар износи бар 3000 ријечи, а за посебне потребе пожељан је број од 5000 ријечи. Ученик који посједује знање суштинских ријечи или најфреквентнијих ријечи енглеског језика вјероватно ће моћи изразити било коју идеју на том језику, али ће скоро по правилу имати проблема да разумије изворни текст или изворног говорника. Закључак који се намеће је да ученик треба да посједује шири рецептивни фонд ријечи да би могао разумјети изворни текст или изворног говорника. Тако долазимо до пођеле на продуктивни и рецептивни вокабулар. Продуктивни вокабулар чине ријечи које ученици користе у писменом и усменом изражавању што подразумијева да познају њихов облик и значење. Другим ријечима, они посједују активно знање тих ријечи јер знају како да их користе. Рецептивни вокабулар подразумијева могућност препознавања ријечи и њеног значења, односно пасивно знање те ријечи.

“Нова ријеч је потпуно усвојена тек када ученик може препознати њено значење и у контексту и изван њега и када је може користити природно и на прави начин, тј. о усвајању можемо говорити тек када ученик има и продуктивну и рецептивну контролу над том ријечи” (Nunan, 199, стр. 129).

⁶ Процјењује се да је овај циљ могуће постићи за 40 седмица, односно за једну академску годину ако се учи 50 ријечи седмично.

Стратегије за учење нових ријечи

Да би научили ријечи ученици користе различите стратегије. Триша Хеџ неке од њих назива когнитивне јер представљају директне менталне операције које обрађују нове ријечи да би их разумјели, категорисали и смјестили у ментални лексикон (Hedge, 2000, стр. 117). То су, на примјер, стварање веза, учење ријечи у групи и истраживање различитих значења ријечи. Такође, у когнитивне стратегије спада и стратегија кључне ријечи која се састоји од тога да у матерњем језику пронађемо ријеч која звучи као ријеч из страног језика која треба да се научи и на тај начин створимо неку врсту везе између те двије ријечи која ће нам помоћи да запамтимо нову ријеч.

Поред когнитивних постоје и такозване метакогнитивне стратегије. Оне нису директне менталне радње него индиректне стратегије које олакшавају учење тиме што активно укључују ученика у свјесни напор памћења нових ријечи. Неке од њих су: скупљање ријечи из аутентичних текстова, прављење картица са ријечима, категоризација ријечи (нпр. подјела на листе ријечи) и поновно активирање ријечи током унутрашњег дијалога.

Како се ученици међусобно разликују по начинима на који уче, задатак наставника јесте да буде свјестан различитих метода којима се ученици служе у учењу ријечи, да их подстакне да користе ефикасне стратегије и да неке од њих користи у настави.

Фактори који утичу на усвајање ријечи

Многи фактори утичу на изграђивање вокабулара. Неки од њих везани су за улазне информације (*input*), тј. за начине на које се ученицима представљају нове ријечи. Други фактори тичу се смијештања, организовања и изграђивања вокабулара у менталном лексикону, као и способности да се те ријечи запамте и употребе када је то потребно.

Особине улазних информација

Триша Хеџ наглашава важност три особине улазних информација.

а) Учесталост употребе одређених ријечи у енглеском језику треба да представља кључни фактор за одабир вокабулара који ће се представљати ученицима. Наравно да су ријечи које се најчешће користе оне ријечи које ће ученицима бити најпотребније. О броју ријечи које су потребне за основну комуникацију већ је било ријечи. Спомине се цифра од 2000 најфреквентнијих ријечи, а поједини истраживачи тврде да вокабулар треба да садржи од око 3000 ријечи за основну комуникацију до 5000 ријечи за посебне потребе.

б) Друга особина вокабулара којој се обично придаје значај у почетним фазама учења страног језика, а послје занемарује јесте изговор. На почетку наставници систематски обрађују изговор ријечи и правилан нагласак одређених слогова, а касније препуштају ученицима да фонетске карактеристике ријечи усвајају на сопствени начин и сопственом брзином. Ово може бити погрешно јер

данас већина ученика учи енглески језик да би га слушали и разумјели и због тога је учење нагласка у ријечима важно.

ц) Једна од најчешћих критика традиционалног начина учења ријечи тиче се представљања изолованих ријечи у листама. Данас многи истраживачи сматрају да само ријечи у тексту представљају лингвистичку и психолошку реалност и да ће представљање ријечи у контексту обезбиједити подршку и смањити могућност мијешања значења. Ријеч ван контекста нема „когнитивне држаче” који ће је задржати у учениковој меморији и без обзира колико напора је утрошено да се она научи, брзо ће бити заборављена. Према томе, трећи фактор који утиче на усвајање ријечи, а тиче се инпута јесте контекстуализација (Hedge, 2000, стр. 118).

Смијештање, организовање и памћење нових ријечи

Наш ментални лексикон се често упоређује са складиштем, библиотеком, енциклопедијом или компјутером. Тиме се наглашава његов капацитет, али се до данас још не може са сигурношћу тврдити како ученици смијештају и организују ријечи у менталном лексикону и какве се то везе стварају између смјештених лексема.⁷ Изворни говорници великом брзином проналазе синониме, антониме и хипониме, као и ријечи сличног изговора или ријечи са истим префиксима и суфиксима. На основу тога може се закључити да ријечи организујемо по значењу и да свака ријеч постепено постаје дио семантичке групе или лексичког скупа (нпр. *father, mother, daughter* и *son* као чланови најуже породице).

Да би ученици усвојили нове ријечи потребно је не само да их науче него и да их запамте. За разлику од учења граматике која је, у основи, систем базиран на правилима, учење ријечи је нагомилавање појединачних термина и самим тим уско је повезано са памћењем. Психолози разликују краткотрајну, радну и дуготрајну меморију. Да ли ће и на који начин ријеч ући у дуготрајну меморију питања су која интересују и сазнајну психологију и све који се баве проблемима учења и усвајања језика. Истраживања су показала да је један од услова уласка ријечи у дуготрајну меморију неки облик активног учешћа ученика. Ученик који активира своје знање употребом има далеко веће шансе да га задржи од оног који је само чуо или прочитао ријеч и превод. Затим, редовно понављање је веома значајно, посебно понављање у више наврата током дужег временског периода. Тако шест десетоминутних понављања сваки дан има боље резултате од једног шездесетоминутног понављања једном седмично. Не треба заборавити ни количину интелектуалног и емоционалног напора које ученик уложи у процес учења. Само слушање и понављање ријечи страног језика најчешће нема никакве ефекте. Тек са укључивањем различитих мисаоних процеса отвара се могућност да се ријеч смјести у дуготрајну меморију, а што су ти процеси сложенији и сазнајно захтјевнији ријеч ће се боље запамтити.

⁷ Више о нашем менталном лексикону може се пронаћи у следећој књизи: *'Words in the Mind', An Introduction to the Mental Lexicon*, Jean Aitchison, 2003., Blackwell Publishing.

Технике које се користе за подучавање значења ријечи

Ученици се сусрећу са новим ријечима на много начина: кроз наставни материјал, слушајући наставника и слушајућу друге ученике. Задатак наставника је да објасни значење нових ријечи. Корисно је да наставник има спреман репертоар техника које ће му послужити да објасни ријеч ученику или студенту. Дејвид Нунан позивајући се на Натингера и његову књигу ‘Савремени трендови у предавању ријечи’ дијели све технике у двије групе: технике за разумијевање (разумијевање и смијештање ријечи) и технике за производњу (како се сјетити и употребити ријечи).⁸ (Nunan, 1995, стр. 134) Триша Хеџ у књизи ‘Предавање и учење језика у учионици’ даје приједлоге следећих техника за објашњавање значења ријечи:

1. Физичка демонстрација – употреба мимике и гестикулације је веома ефикасна јер ствара визуелну меморију за ту ријеч.
2. Вербално објашњење – употреба различитих контекста, нпр. за објашњење ријечи *exhausted* можемо користити фразе *a long journey*, *a hard day's work*, и тако даље.
3. Употреба синонима – нпр. *very tired* за ријеч *exhausted*. Тиме ученике упознајемо са парадигматским односима у језику и са богатством језика и питањем избора лексеме (Hedge, 2000, стр. 126).

Постоје и друге технике: превођење, показивање предмета, визуелна помоћ фотографија из часописа, цртање на табли, употреба антонима или коришћење рјечника. Неке од ових техника подразумевају дужу и сложенију обраду ријечи и самим тим помажу у памћењу ријечи.

Закључак

Практична примјена наведених техника у учионици показала је да сви ученици не реагују исто на одређене технике што је и разумљиво с обзиром на различитости у стиловима учења. Двије групе студената прве године Педагошког факултета у Бијељини (укупно 85 студената) пристале су да учествују у анкетирању које је дало следеће резултате.⁹ Након демонстрације најчешћих техника за учење нових ријечи студенти су испунили анкетне листове на којима су морали да се одлуче за једну од техника која се њима чини најкориснијом и најефикаснијом. Добијени су следећи резултати:

Највећи број испитаних, њих 54 или 64%, изјаснило се да је превод ријечи на српски и даље уобичајен начин на који уче стране ријечи. Ово се може протумачити као посљедица дуготрајне употребе граматичко-преводног метода у основним и средњим школама, као и на факултетима. Једини начин на који су се презентовале и училе нове ријечи био је управо тај – изношење превода датих ријечи и фраза. Мањи број анкетираних, тачније 20% студената, сматра да им је

⁸ *techniques for comprehension (understanding and storing words) and production (retrieving and using these words)*

⁹ Анкетање је спроведено академске 2016/17.

вербално објашњење на циљном језику и употреба синонима од велике користе. Коначно, 16% студената се изјаснило да најлакше запамте нову ријеч када наставник користи физичку демонстрацију за објашњење њеног значења.

Ипак, највећи број ученика, 82 од 85 анкетираних (96%), позитивно је оцијенио увођење афективног аспекта у учење нових ријечи. Основна препорука за наставнике била би разноврсност. Примјена разноврсних техника за учење ријечи задовољиће различите потребе, стилове и стратегије ученика, утицаће на повећање мотивације и на динамику наставног процеса.

Литература

Aitchison, J. (2003). *Words in the Mind, An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell Publishing Ltd.

Hedge, T. (2000). *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oxford: Oxford University Press.

Lewis, M. (2002). *The Lexical Approach – The State of ELT and a Way Forward*. Heinle.

Nunan, D. (1995). *Language Teaching Methodology*. Phoenix ELT.

*Olivera Petrović – Tomanić
Miloš Ristić
Andrea Mutapčić*

THE IMPORTANCE OF VOCABULARY IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

Summary

The aim of this paper is that both teachers and students of a foreign language become more familiar with the lexical system of English language and recognize the importance of the acquisition of new words in the process of learning a new language. The importance of vocabulary has been investigated through the different theories and approaches in learning foreign languages, from the traditional grammar-translation approach, through the direct and audiolingual method, to the communicative and lexical approach in which the central role has been ascribed to the lexicon. The paper reviews the semantic relations between words (syntagmatic and paradigmatic), how vocabulary has been acquired, strategies for learning new words, the factors that affect the acquisition of words and techniques that are used to teach the meaning of new words. The findings of the research among students about the usefulness and effectiveness of the various techniques for learning new words have also been presented.

Keywords: new words, vocabulary, lexical approach, techniques for acquiring vocabulary.